

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГАЛУЗІ КАРТОПЛЯРСТВА В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Проаналізований стан та ефективність галузі картоплярства в господарствах Житомирської області.

Постановка проблеми

В умовах ринкових відносин беззбиткове виробництво має провідне значення в забезпеченні належної конкурентності галузей сільського господарства. Одним із найбільш поширених і незамінних продуктів харчування в Україні як цінний висококалорійний продукт, доступний для більшості населення України є картопля. Тому питання її ефективного виробництва є постійно актуальним.

Над питаннями ефективного виробництва картоплі працювали і працюють вчені економісти та агрономи І. М. Грищенко, В.Г. Демченко, Г.Г. Косачев, В.В. Тульчєєв, В.А. Вітенко, Я.І. Кошелев.

Незважаючи на велику кількість і різноманітність досліджень, питання забезпеченості потреб населення і промисловості в картоплі сьогодні стоїть так само гостро, як і десятиріччя тому. Обмеженість фінансових можливостей сільськогосподарських підприємств, нерегульованість питання ціноутворення, відсутність вигідних каналів збуту продукції змушує підприємства відмовлятися від вирощування картоплі. У тому і полягає сьогодні особливість галузі картоплярства що 97 % виробництва картоплі зосереджено в дрібному приватногогосподарському секторі.

Метою нашого дослідження було: проаналізувати сучасний стан галузі картоплярства та обґрунтувати напрямки підвищення ефективності

© К. О. Маліновська

виробництва картоплі в Житомирській області. Для досягнення мети передбачається вирішення наступних завдань:

- 1) вивчення сучасного стану галузі картоплярства в Житомирській області;
- 2) аналіз динаміки рівня виробництва та урожайності картоплі;
- 3) дослідження основних причин спаду виробництва картоплі в області;
- 4) обґрунтування напрямків підвищення ефективності галузі картоплярства.

Об'єктом дослідження є всі категорії господарств, які займаються виробництвом картоплі в Житомирській області та економічні відносини, що склалися у цій галузі.

Результати досліджень

Специфіка картоплі як сільськогосподарської культури полягає у можливості її багатостороннього використання у різних напрямках – на харчові, кормові цілі, промислового переробку.

Житомирська область за своїми природнокліматичними умовами, ґрунтовим складом має всі можливості для високоефективного виробництва цієї культури. Однак в області в порівнянні з іншими регіонами України її виробництво залишається на низькому рівні і не перевищує 5 % всього валового збору у країні, в той час як у середньому на долю кожної з інших областей зони Полісся припадає до 7–8 % валового виробництва картоплі.

Залишається також на низькому рівні і урожайність картоплі. Причиною тому є проблема якості насіннєвого матеріалу, порушення технології вирощування, зношеність техніки.

Таблиця 1. Динаміка урожайності картоплі в сільськогосподарських підприємствах України та Житомирської області (за 1990–2003 рр.)

Показник	Роки						
	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Урожайність картоплі у Житомирській області, з 1 га, ц	110,1	113,4	91,1	129,3	105,6	112,1	123,7
Середня урожайність картоплі в Україні, з 1 га, ц	117	96	82	122	108	104	115

Як видно з таблиці 1, середня урожайність картоплі в області майже не відрізняється від середньої урожайності в Україні, навіть в окремі роки вона менша, і це при потенційно можливій урожайності картоплі зони Полісся в 280 центнерів з гектара.

На зменшення виробництва картоплі в Житомирській області впливає також і скорочення з року в рік посівних площ. Тенденція до їх зменшення спостерігається не тільки в Житомирській області, а й по багатьох областях

України. В 2002 році у порівнянні з 1990 роком посівна площа картоплі в Житомирській області зменшилась на 21 % (таблиця 2).

Таблиця 2. Динаміка посівів картоплі в сільськогосподарських підприємствах в Україні і Житомирській області за 1990–2003 рр.

Показник	Роки						
	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Посівні площі картоплі в Україні, тис.га	1429	1532	1552	1629	1604	1590	1460
Посівні площі картоплі у Житомирській області, тис.га	93,7	95,4	98,4	84,5	75,1	73,6	1,1
У тому числі:							
Ємільчинський район	2,8	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,008
Новоград-Волинський район	3,2	0,5	0,1	0,1	-	-	-
Коростенський район	2,6	0,6	0,2	0,1	0,1	0,1	0,05

З даних таблиці 2 видно, що до початку 2000 року посівна площа картоплі в сільськогосподарських підприємствах у Житомирській області і в Україні в цілому повільно збільшувалась. А з 2000 року посівні площі мають тенденцію до скорочення як у області, так і у країні, причому у Житомирській області таке скорочення більш активне. Найбільші темпи зменшення посівних площ спостерігалось в Ємільчинському, Новоград-Волинському та Коростенському районах.

І скорочення посівних площ, і зниження врожайності впливають на низький рівень виробництва картоплі в Житомирській області в усіх категоріях господарств (таблиця 3).

Значне скорочення виробництва картоплі спостерігається в сільськогосподарських підприємствах. Тут виробництво картоплі за останнє десятиріччя скоротилося у 24 рази. Це пов'язано перш за все з реформуванням сільськогосподарських підприємств у нові організаційні форми господарювання. У зв'язку з цим виникли селянські (фермерські) господарства, доля виробництва продукції у яких поступово зростає. У 2002 році виробництво картоплі у цій категорії господарств зросла до 6,4 тисяч тон.

Особливістю картоплярства в Україні є те, що ця галузь останнім часом все більше зосереджується в господарствах приватного сектора. Не є виключенням і Житомирська область. За останні роки тут намітилася тенденція до збільшення питомої ваги виробництва картоплі в особистих підсобних господарствах. Причому в даній категорії господарств картопля є основною культурою, на долю якої припадає 60 % загальної площі. Щорічно населення одержує приблизно 200 центнерів картоплі з кожного гектара, що перевищує середню врожайність сільськогосподарських підприємств області.

За останні роки концентрація картоплярства в особистих підсобних господарствах досягла 97 відсотків. Це зумовлено тим, що через низький рівень заробітної плати безробітне сільське населення займається самозабезпеченням картоплею і виробляє її і для споживання власним господарством, і для реалізації на ринку.

Таблиця 3. Обсяги виробництва картоплі в господарствах Житомирської області (за 1990–2003 рр.)

Показник	Роки						
	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Валовий збір, тис. т, всього	1020,8	845,9	710,2	1064,7	784,2	823,2	138,6
У тому числі:							
Сільськогосподарські підприємства	467,4	63,2	17,6	30,3	20,2	19,1	5,0
Селянські (фермерські) господарства	-	0,5	1,4	11,5	5,6	6,4	3,2
Господарства населення	553,2	782,1	691,2	1032,9	767,0	804,1	130,4

Вирощена в агропромисловому секторі картопля потребує збуту. За останні роки відбулися суттєві зміни в напрямках реалізації картоплі по сегментах ринку. Зокрема, з боку сільськогосподарських підприємств значно зменшилась реалізація картоплі заготівельним організаціям, переробним підприємствам та розширюється її продаж на міських ринках, населенню, продаж за бартерними угодами (таблиця 4).

Таблиця 4. Структура реалізації картоплі у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області (за 1990–2003 рр.)

Роки	Реалізовано								
	усього, тис. т	переробним підприємствам		на ринку		населенню		у т.ч. за бартерною формою розрахунків	
		тис. т	% до загального обсягу реаліз.	тис. т	% до загального обсягу реаліз.	тис. т	% до загального обсягу реаліз.	тис. т	% до загального обсягу реаліз.
1990	133,1	112,6	84,6	10,1	7,6	10,3	7,8	-	-
1995	14,5	1,1	7,8	7,8	54	4,2	29,3	1,2	8,8
1999	6,9	0,3	4,2	3,1	45,4	2,2	32,0	1,2	18,4
2000	4,6	0,1	3,4	2,5	55,3	0,9	20,9	0,9	20,1
2001	4,5	0,5	10,2	-	-	0,7	16,7	0,3	7,5
2002	4,6	0,004	0,1	0,4	9,0	0,9	19,6	0,1	2,7
2003	3,6	0,2	5,5	0,3	8,3	1,1	30,5	0,09	2,0

Зменшення виробництва призвело до зменшення обсягів реалізації. Як показують дані таблиці 4, за останні роки в Житомирській області

спостерігається значне скорочення обсягів реалізації картоплі в усіх напрямках. Дещо змінилася і структура реалізації. Якщо на початку 90-х років основним каналом збуту були переробні підприємства, то в 2000 році на їх долю припадає лише 0,1 % від загального обсягу реалізації. Також зазнав значного зменшення канал реалізації на ринку і населенню. Разом з тим, спостерігається тенденція до скорочення застосування товарообмінних операцій щодо реалізації картоплі. Так, за допомогою такого виду реалізації у 2000 році було збуто 0,9 т картоплі, або 20,1 % від загального обсягу реалізації, то у 2003 році цей показник склав 0,09 т, або 2,0 відсотка.

Отже, попит на картоплю в останні роки задовольняється в основному шляхом самозабезпечення, тому її товарність невисока. Значна кількість бульб використовується на годівлю худобі. Однак, через дороговизну використовувати її на ці цілі дуже невигідно, оскільки це тільки здорожчує продукцію тваринництва. Але для основної кількості підприємств і господарств населення ця продукція залишатиметься в раціоні годівлі тварин, тому необхідно здешевлювати її виробництво, перш за все, за рахунок підвищення врожайності.

Таблиця 5. Індекс змін економічної ефективності вирощування картоплі в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області

Показник	Роки				2003 рік у % до 2000 року	2003 рік у % до 2002 року
	2000	2001	2002	2003		
Кількість реалізованої картоплі, тис. т	4,6	4,5	4,6	3,6	83,7	78,2
Собівартість 1 т реалізованої картоплі, грн	492,3	503,3	446,4	380,3	77,2	85,2
Ціна реалізації 1 т картоплі, грн	508,9	535,7	307,8	552,2	108,5	179,3
Прибуток (+), збиток (-) на 1 т, грн	16,6	+32,7	-138,6	171,9	у 10 разів	у 238 разів
Рівень рентабельності, %	3,3	+6,4	-31	+69,0	у 20 разів	100,0

Картоплярство завжди було і залишатиметься з одного боку трудомісткою галуззю. Низька врожайність та ціни реалізації картоплі обумовили в останні роки її збитковість в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області (таблиця 5).

Як видно з таблиці 5, галузь картоплярства може бути прибутковою навіть в сучасних умовах. Збитковість її в 2002 році у області пов'язана, в першу чергу, з низькими цінами реалізації на цей вид продукції. Тільки у порівнянні з попереднім 2001 роком вони зменшились на 227,9 гривень за тонну, і якщо врахувати індекс інфляції за 2002 рік, який склав 101,4 % , то за таких умов за рентабельність картоплярства мова не йде взагалі. Середні ціни продажу картоплі за всіма напрямками реалізації у 2003 році у порівнянні з 2002 роком зросли на 56 % і склали 552,2 гривні за 1 тонну,

що забезпечило підприємствам рентабельність від реалізації цього виду продукції +69 відсотків.

Від'ємний рівень рентабельності картоплярства негативно впливає як на виробника, так і на споживача. Низькі закупівельні ціни на продукцію не дають змогу підприємствам відшкодувати витрати на виробництво, закупити у достатній мірі засоби захисту рослин, добрива, забезпечити виробництво якісним насіннєвим матеріалом.

Переважаюче виробництво картоплі в приватногосподарському секторі також має свої недоліки. В господарствах населення вирощування продукції не завжди ведеться з дотриманням вимог обробітку ґрунту, не проводиться належний підбір і захист сортового матеріалу, що негативно позначається на якості продукції.

Висновки

Проведений аналіз стану галузі картоплярства в Житомирській області показав, що навіть при сприятливих агрокліматичних умовах ефективність виробництва картоплі дуже низька. Оскільки картоплярство країни зосереджене в основному в Поліській зоні, то в структурі виробництва картоплі в Україні Житомирська область має займати належне місце серед інших областей. Але, на жаль, підприємства області досягли невисоких показників щодо ефективності виробництва картоплі. Основною причиною цього можна вважати низький рівень цін реалізації, що склався в останні роки. Вони не покривають затрат на виробництво, не дають змогу забезпечити і впровадити прогресивну технологію вирощування картоплі, забезпечуючи від'ємний рівень рентабельності.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження слід зосередити на проведенні детального витратно-цінового аналізу ефективності галузі, розробці методологічних підходів щодо забезпечення ефективної системи ціноутворення з урахуванням змін кон'юнктури ринку, розробці стратегії державного протекціонізму на ринку картоплі та розробці шляхів оптимізації витрат у галузі картоплярства.

Література

1. Грищенко І. М. Картоплярство в умовах ринку. – К.: Вид-во УСГА, 1991. – 60 с.
2. Житомирщина у цифрах 2002. Короткий стат. довід. – Житомирське обласне управління статистики. – Житомир, 2003. – С.26–39.
3. Статистичний бюлетень за 2001 рік. – Житомирське обласне управління статистики. – Житомир, 2002. – С.23–51.
4. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – Вид-во „Консультант”, 2003. – С.169–180.
5. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків / За ред. О. М. Шпичака. – К.: ІАЕ, 2000. – С. 153–162.